

**A passióepika az erdélyi folklórban és
egyházművészetben. Az archaikus népi
imádságok**

Az imitatio Christi:

= a krisztusi szenvedéstörténettel való azonosulás

- **érdemszerző erő: a kegyelmi állapot elérése**
- **áldozatvállalás, nehézségek elfogadása**
- **a megtisztulás vágya**

Jellemzői:

- **érzelmi átélés, szenvedély, sírás**
- **részletező jelleg, számmisztika**
- **apokrif evangéliumi hagyomány jelenléte**
- **népi elemek jelenléte**

Az imitatio Christi formái, műfajai

- **keresztútvégzés**
- **búcsújárás (via sacra)**
- **passió, egyéb dramatikus játékok**
- **vallásos népének, Mária-siralom**
- **archaikus népi imádság („pénteki imádság”)**
- **vizuális ábrázolások, egyházművészet**
- **böjt, testi önmegettartóztatás**
- **lelki önfegyelem, áldozatvállalás**

Az imitatio Christi népi formái

1. Keresztútvégzés

- a keresztcultusz megjelenése
(11–12. század: pl. helynevek, templomtitulusok, kereszttereklyék)
- a keresztutak kialakulása (15-17. század)
- a stációk száma rögzül (18. század)
- a keresztutak formái
(pl. hosszanti, félkör alakú, hegyi út, stációképek)
- súlyosbító körülmények (pl. flagellálás, mezítláb, térden, súlynehezékekkel stb.)
- fogadalmi keresztútvégzés
- mágikus célú keresztútvégzés

A
**Szent Kereszt
Hadserege**

szabályai és fölvételi könyve.

Kiadja :

P. Trefán Leonárd
a Szentföld biztosa.

Szent Bonaventura Könyvnyomda
Cluj-Kolozsvár, 1926.

A
**Szent Kereszt
Szövetsége**

szabályai és fölvételi könyve.

Kiadja :

P. Boros Fortunát
a Szentföld biztosa.

Szent Bonaventura Könyvnyomda
Cluj, 1937.

Érdői János. 1928. 1929

A Szent Kereszt Szövetsége

szabályai és főívételi könyve.

Kiadta:

P. Boros Fortunát
a Szentföldi biztosa.

Szent Bonaventura Könyvnyomda
Cluj, 1937.

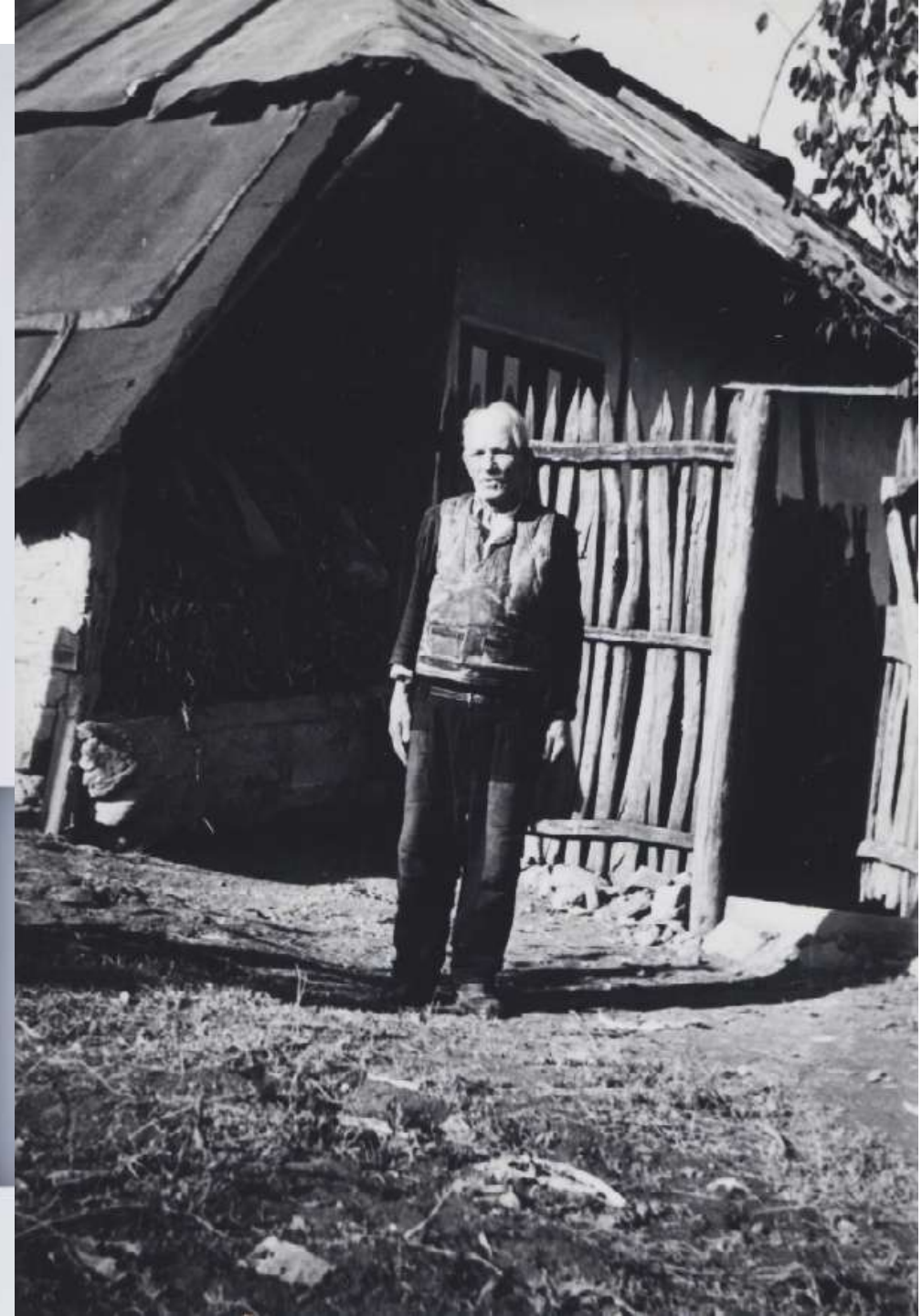
tól.

ési
nd
nia
ki,
mű
m.
elt
st-
Ke-
m-
ez
sát

rok

laj.

4-2

Fát viseljűt szent jelit a
Bünbeszemat s abitatnat.

Hagy leggűnt azat Kűzűtt-
Kit, szent Zabadra állittatnat
Amen.

cititű de mai. muter. s i v i c ű b r i t ű

De Dragostea lui Bristosi, Amen.

Adam Kaszeria almacia

porot Kinas holalra,
Tertű az en kereszt kamorű
Udvarseges ottromhoz
6. 6.

Boruljatű le clate
szent iteajmhoz Kánparagre
spha elne feledietű.
hogy meg holtam eretetű.

Udvarljűj Iesus szent Vera
Udvarsejűnt druga bira
Diurseges it melji seke
Udvarljű druga szent tertű.

Aldat legű oh szent kereszt fa
szent aldarot szent, altaran.
Kajta az artatlan bűranjű
Istenek fel aldartatvűni.

Oh irgolmor szent Istenűnt
Le bűrűlvűn eredejű

2. Passiójáték

(iskoladráma, misztériumjáték -- 17-18. század)

**Jézusőrző katonák
(Gyergyóalfalu, Csíkszentkirály)**

3. Vallásos népénekek

- böjti ének
- Mária siralom
- Aranymiatyánk

BÖJTI

É N E K E K.

1. Keresztfán meghala az élet adója, Sz Mária sat.
2. Én nemzetem, zsidó népem, te ellened sat.
3. Tehozzád sietünk mint szüz anyánkhoz sat.
4. Oh bűnös lélek! állj elő, kérlek, sat.
5. Krisztus nagy kinjában elbágyadott sat,

ARADON 1859.

Nyomtatja és kiadja Réthy Lipót.

Voră, Dacă doi dintre
 Voră ini Pe Pământ Pentru
 Ceva, Voră păta De
 maiu Care este în

Maria. Măradie. înecet
 42. Bii

Kugadjal. már virágom,
 meskervat aranyágom,
 Tízus fenyves esillagom,
 Ertva maradt ides anyagid,
 aki gondat viselt reád. Taj, jaj
 ides magzatam. c. III

Eki lésen már gyümölcsöm, Ki lésen
 megviragostalom, Tízus fenyves
 esillagom. Benned bírtok az én
 lelkem. Te voltál egész örömmöm.
 Taj, jaj ides magzatam. III.

Oh mily vörös a tested, melyből a
 földet fested, Tízus fenyves esillagom
 Taj, hogy nézzem szent fejedet,
 behungyt a szép szemüved Taj, jaj
 ides magzatam. III.

Elhagyott tanítványid, mi
 kedves rokoniid, Tízus fenyves

4. Archaikus népi imádságok

- A műfaj felfedezése:

Erdélyi Zsuzsanna, 1968.

december 17. – Nagyberény,
Somogy vm., Babos Jánosné
Ruzics Rozália, szül. 1871.

- A műfaj „keresztelője”:

1970. febr. 11.

– Műfajmegnevezés: **archaikus
(apokrif) népi imádság** –

Korreferátumok: Pais Dezső
(nyelvész), Ortutay Gyula
(folklorista), Mezey László
(irodalomtörténész), Holl Béla
(népénekkutató)

- Erdélyi Zsuzsanna gyűjtései :

Hegyet hágék, lőtöt lépék. Bp., 1976.

- Nemzetközi európai összefüggések:

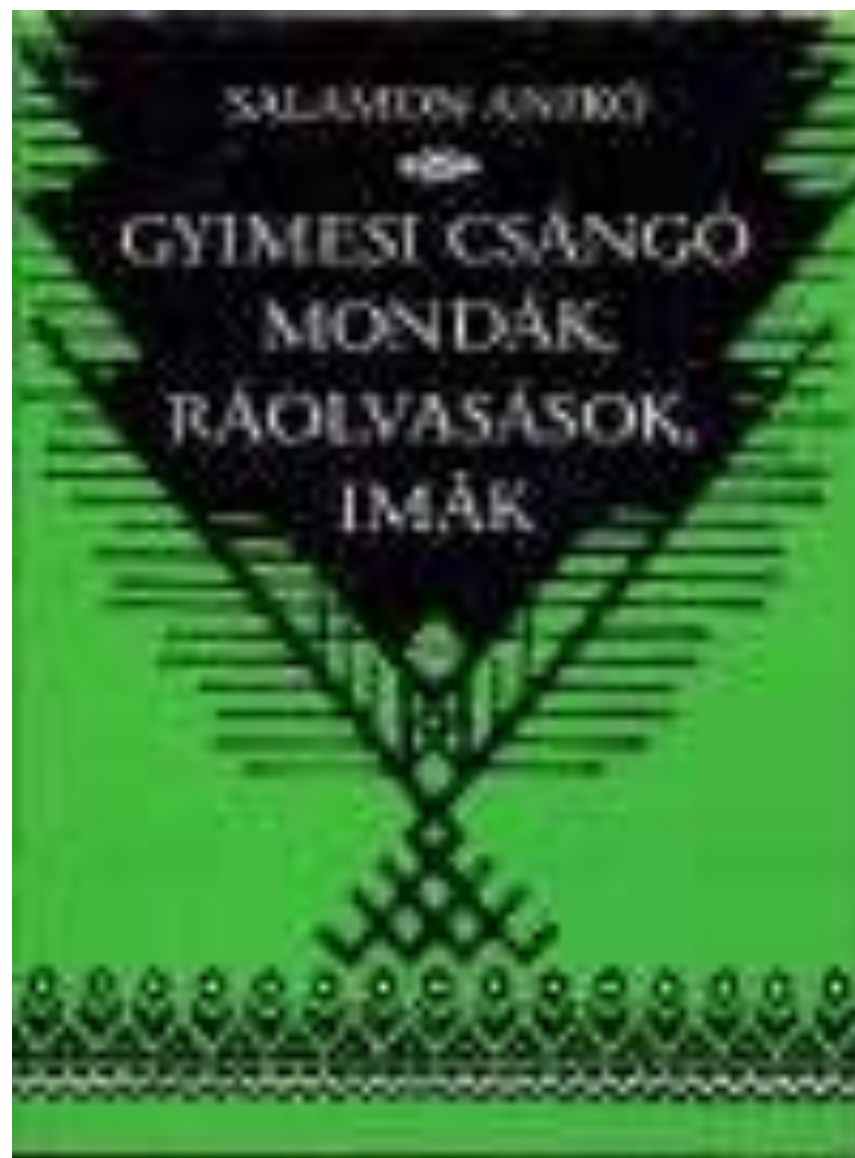
- Kotula, Franciszek:
Znaki przeszłości.
Warszawa, 1976.

- Novak, Vilko:
Slovenske ljudske molitve. Ljubljana,
1983.

Erdélyi és moldvai csángó népi imagyűjtések:

- Kallós Zoltán
 - P. Gurzó Anaklét és köre
 - Salamon Anikó
 - Székely László
 - P. Daczó Árpád Lukács
 - Ráduly János
 - Zsók Béla
 - Tánczos Vilmos

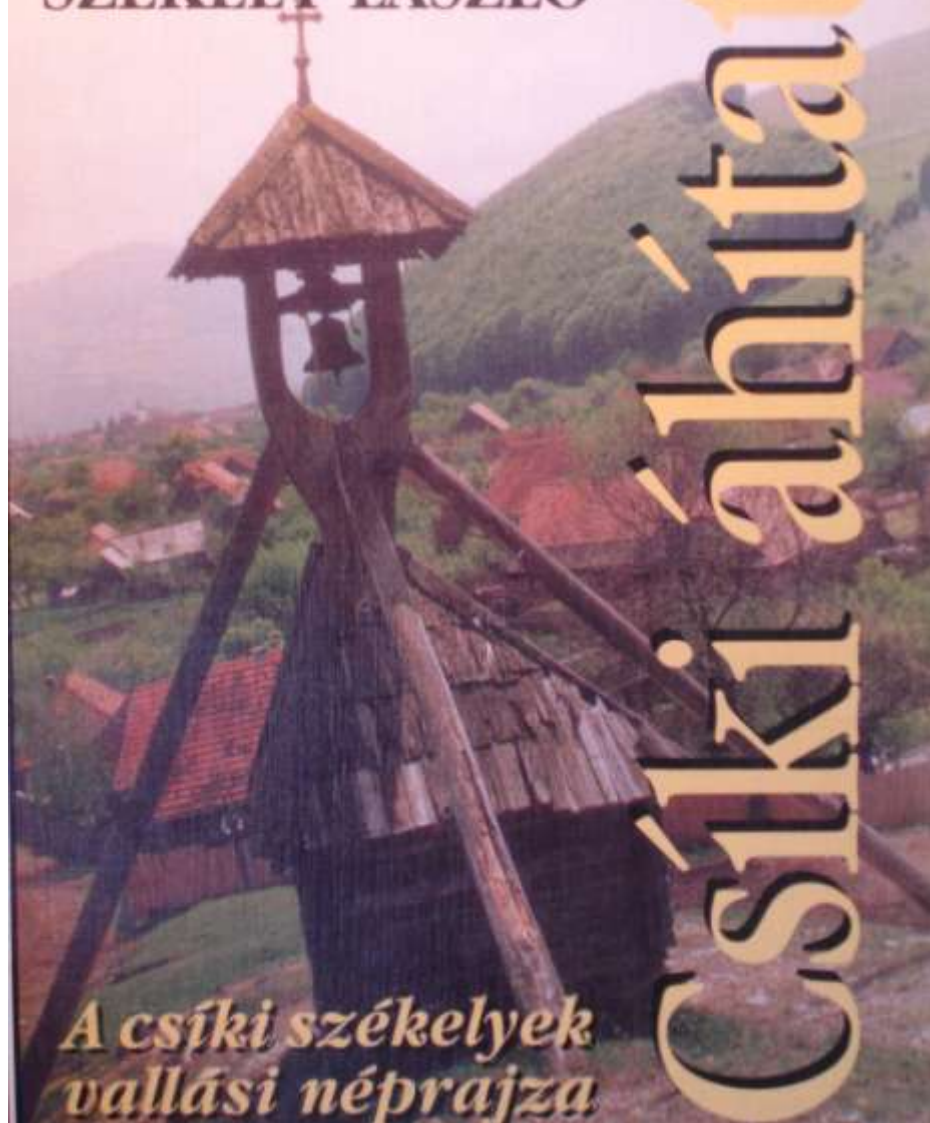

HOSSZÚ UTAK MEGSZOMORODÁNAK...

*Archibus népi imádságok,
székely, szász és románok
Erdélyből és Moldvából*

© 1998 László Székely

SZÉKELY LÁSZLÓ

*A csíki székelyek
vallási néprajza*

Csíki ábítat

Tánczos Vilmos

GYÖNGYÖKKEL GYÖKEREZTÉL

Gyimesi és moldvai archaikus imádságok

KRÓNKA KÖNYVEK

Tánczos Vilmos

CSAPDOSÓ ÁNGYAL

Moldvai archaikus imádságok és életterük

KRÓNKA KÖNYVEK

Tánczos Vilmos

ELEVEN OSTYA, SZÉP VIRÁG

A moldvai csángó népi imák képei

KRÓNKA KÖNYVEK

TÁNCZOS VILMOS

NYISS KAPUT, ANGYAL!

*Moldvai csángó népi imádságok
Archetipikus szimbolizáció és élettér*

PŰSKI

A protestáns vidékek szövegeinek jelentősége:

*Én Uram Teremtőm,
mikor ingem teremtél,
én Uram Teremtőm,
mikor ingem teremte,
szent lelkedvel szerettél,
szent véredvel megváltál ,
szent lelkedvel szerettél,
szent véredvel megváltál.
Fogadzs hozzám (!), Urisztenem!
Fogadzs hozzám, Urisztenem!
(Szabófalva – északi csángók)*

→ **Az archaikus népi imádságok szövegei középkori eredetűek,** ugyanis a protestáns vidékeken felbukkanó imák nem keletkezhettek a reformáció után.

*Ó, én Uram Teremtőm,
Mikor engem teremtél,
Szent lelkeddel szerettél,
Szent véreddel megváltottál.
Arra kérlek, Úristen,
Halálomnak óráján
Vedd hozzám [sic!] az én bűnös lelkemet!
(Mezőkeszű – Mezőség)*

*Ó, én Uram Teremtőm,
Mikor engem teremtettél,
Szent Lelkeddel, szeretettel (sic!)
Szent véreddel megváltottál,
Kérlek Uram tégedet,
Fogadj hozzád engemet
Halálomnak óráján.
(Vajdakamarás – Mezőség)*

Az archaikus népi imádságok szerkezete, logikája
= a passióepika felidézése (imitatio Christi) és az üdvözülés ígérete
az imazáradékokban

*Mi van ma? Mi van ma?
Szenséges szent péntek, ugyanannak a napja.
Krisztus urunk mene kénjára,
kénján esett esettye,
öt méjséges sebe.
Három ágon orgonálnak,
magos mennybe hangosság van.
Kimenék ajtóm elejibe,
feltekintek magos mennybe.
Ott látok egy arany kápolnát,
küjjel irgalmas, belől kegyelmes,
négy szegibe négy aranykereszt,
közepibe aranyszék.
Ott sír a mü urunk Jézus Krisztus.
Gyenge szive szomorodva,
arany haja leeresztve.*

*Odamene Szent Lukács évangélista,
azt kérdezte: Mé sírsz, mü urunk Jézus Krisztus?
Hogyne sírnék, amikor az én szent Atyámtól el van rendelve
két nap üldöznek,
harmadnapján megfognak,
Kálvária hegyre kihajtnak,
kőlopokhoz megkötöznek,
vas ostorval ostoroznak,
szentséges szent fejemet tövisvel koronázzák,
szentséges szent két kezem kétfelé hajcsák,
vas szegekvel átol szegeznek,
szentséges szent véremet eleresztik,
szentséges szent két lábomat egymásra hajcsák,
vas szegekvel átszegeznek,
szentséges szent ódalamból szentséges szent véremet
vashargakval kieresztik,
ötven pár bihalval huzatnak egy követ, s rámtetetik.*

*Eredj, Szent Lukács évangélista,
hirdessed ezt a keves imádságunkot,
ki elmondja mindennap, de kiváltképpen
pénteken,
nem küdöm angyalomot,
nem küdöm apostolomot,
én mejek ezer meg ezer angyalval,
ezer meg ezer apostolval,
még a legküssebb körömszikráját se kapom
bűnbe,
bizony várják az angyalok mennyországba,
ámmen.*

(Gyimesfelsőlok)

5. A passióepika képei:

• **Búsuló Krisztus, gyász-jegyekkel:**

- székében ülve kertben vagy mennyei templomban/házban
- sírva, könnyét/vérét hullatva
- „térdig vérben, könyökig könnyben”
- „haja leeresztve”
- színe szomorodva/megváltozva
- „feje meghajtvva/leeresztve”

*„Szent székibe leülvel,
szent szüve szomorodva
szent szüve komorodva,
sz ugy isz ugy szir vala.”
(Bogdánfalva – Moldva)*

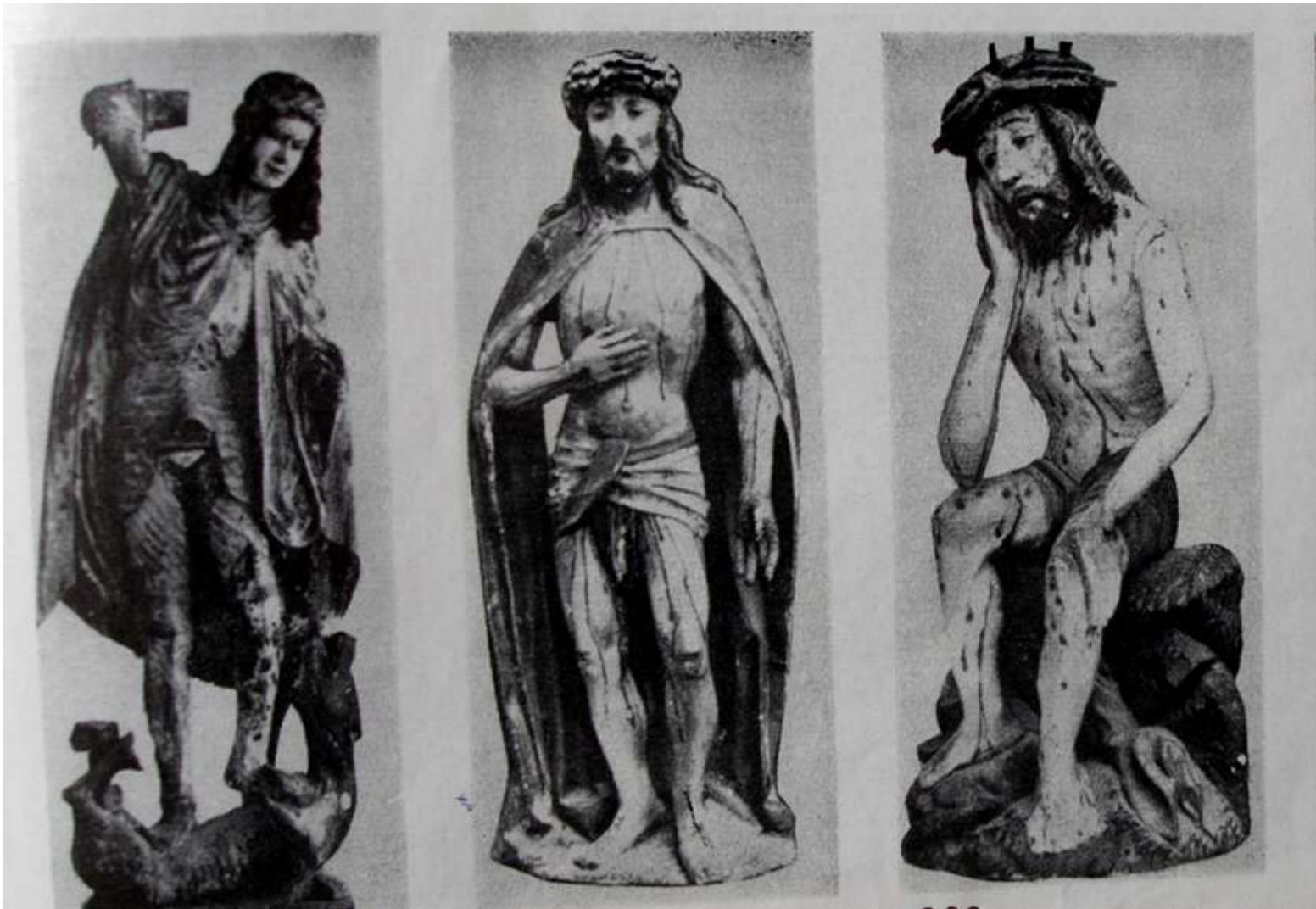
*„Így ül vala kerekköbe, kápolnába,
térgyig álló vérbe, könyökig könnyübe.”
(Bogdánfalva – Moldva)*

Csíkszentgyörgy, 1520-1530.

**A Csíki Székely Múzeum
gyűjteményében – Forrás:**

www.csszm.ro

1. Szent György, Csíkszentmihály, 1510-20

2. Vir Dolorum, Csíksomlyó, 1520-30

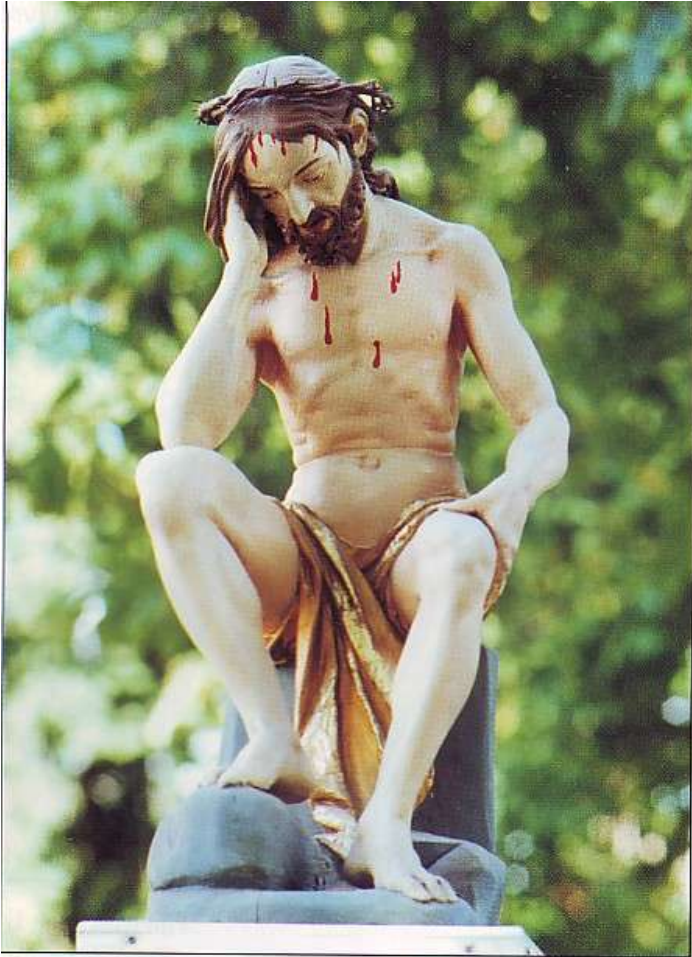
3. Búsuló Krisztus, Csíkszentgyörgy, 1520-30

Búsuló Krisztus

**Gelence,
templommennyezet,
1628.**

– Forrás: Horváth
Zoltán György:
*Székelyföldi
freskók.* Budapest,
2001. 98. old.

Búsuló Krisztus -- Peshidegkút, 1730 k.

Búsuló Krisztus -- Népi fametszet, 1770 k.

- **Megkötözött, szenvedő
Krisztus:**

*„harmadnapon
megfogtak,
kőlábhoz köttek,
szembe-orrba vertek,
bűdös nyálakval
töpdöstek” (Pusztina –
Moldva)*

**Csíksomlyó, Szenvedő Jézus kápolna,
1720 körül**

Fotómontázs: szabad téri sírbarlang, amely nyáridőben a Kis-Somlyó hegyen élő csíksomlyói remete éjszakai nyughelye és az oszlophoz láncolt Krisztus szobra. A kollázs a remete emléklapja. (1720). – Kádár Kincső egy. hallg. felvétele

- **A kőoszlophoz kötözött Krisztus megostorozása**

*„harmadikján megfogtak,
Kőhöz, lophoz lophoztak
vas ostorval ostoroztak,
vas keccsüvel keccsüztek”*
(Bálványos – Gyimes)

*„az oszlophoz megkötének,
vas láncsákkal csapdosának,
dühös nyálukkal köpdösének”*
(Bükkhavas – Gyimes)

*„kőoszlophoz kötöztek,
vas ostorval csabbodtak,
vas dárdákkal liggattak”*
(Lészped – Moldva)

Almakerék, 14. sz. vége

*„harmadik napján
megfogának, vas vesszővel
vesszőznek,
a vas ostorokkal
ostorozának” (Vizánta)*

*„vas ostorokkal ostorozták,
vas seprűkkel seprűzték,
vas kecskékkel csabodták,
bűdös nyálakkal töpdösték”
(Pusztina)*

Az oszlophoz kötött Krisztus vesszőzése

**Borzfalva (Borzești/Onești),
16. század
– Saját felvétel.**

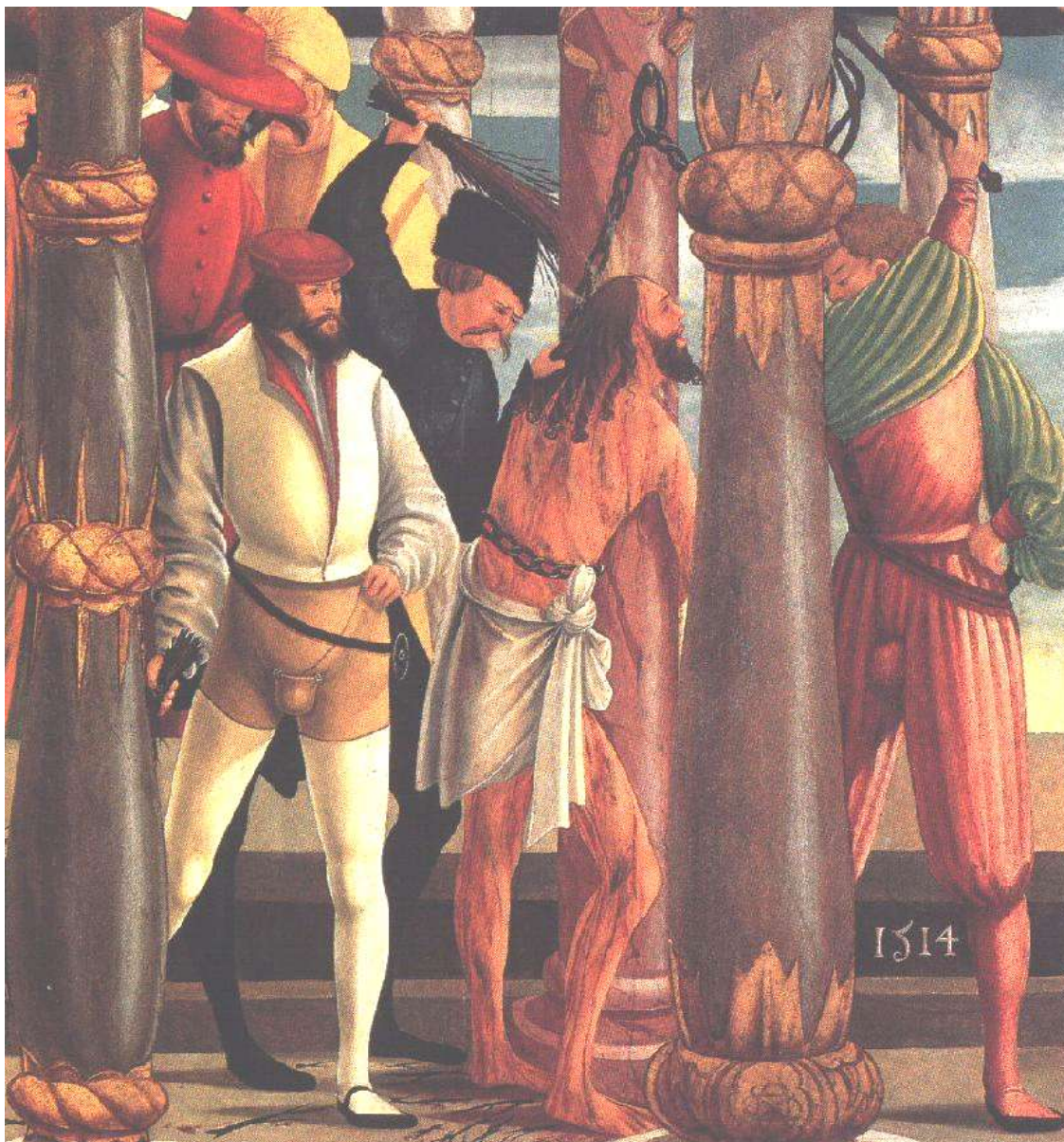

Az oszlophoz kötött Krisztus ostorozása. Falfreskó a gelencei templomban. 15. század – Forrás: Horváth Zoltán György: *Székelyföldi freskók*. Budapest, 2001. 98. old.

- **Krisztus hajának húzása**
(1)

„Súf jiduk levelet küldtek,
szent péntekre felfonnak,
rút nyálakval töpdösnek,
vaskescsökkel szabdasnak,
hajant húznak,
nadzsan sufolkonnak.”
(Szabófalva – Moldva)

Krisztus ostorozása.
Oltárkép, 1514.
Magyar Nemzeti
Galéria – Forrás:
www.hung-art.hu

- **Krisztus hajának húzása (2)**

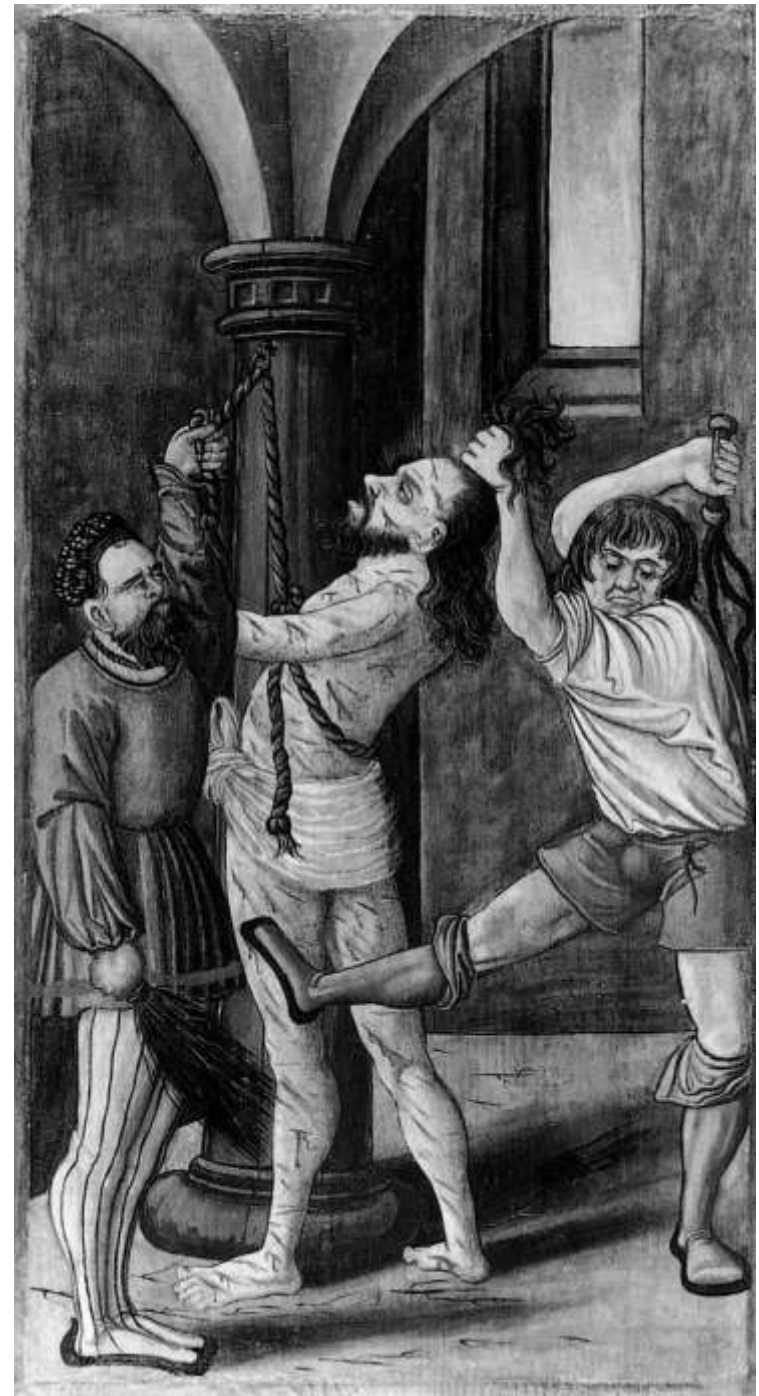
„A zsidók megfogták,
gödörbe taszigálták,
szent haját tépázták,
szent szakállát kiszedték.”

(Gyimesközéplak)

„arany szent **haját leeresztették vala,**
arany szent **szakállát szaggassák vala,**
tövis koronával koronázzák vala,
vas láncsákkal feszegetik vala”

(Tatros – Moldva)

**Oltárszárny, 1510 körül --
Garamszentbenedek**

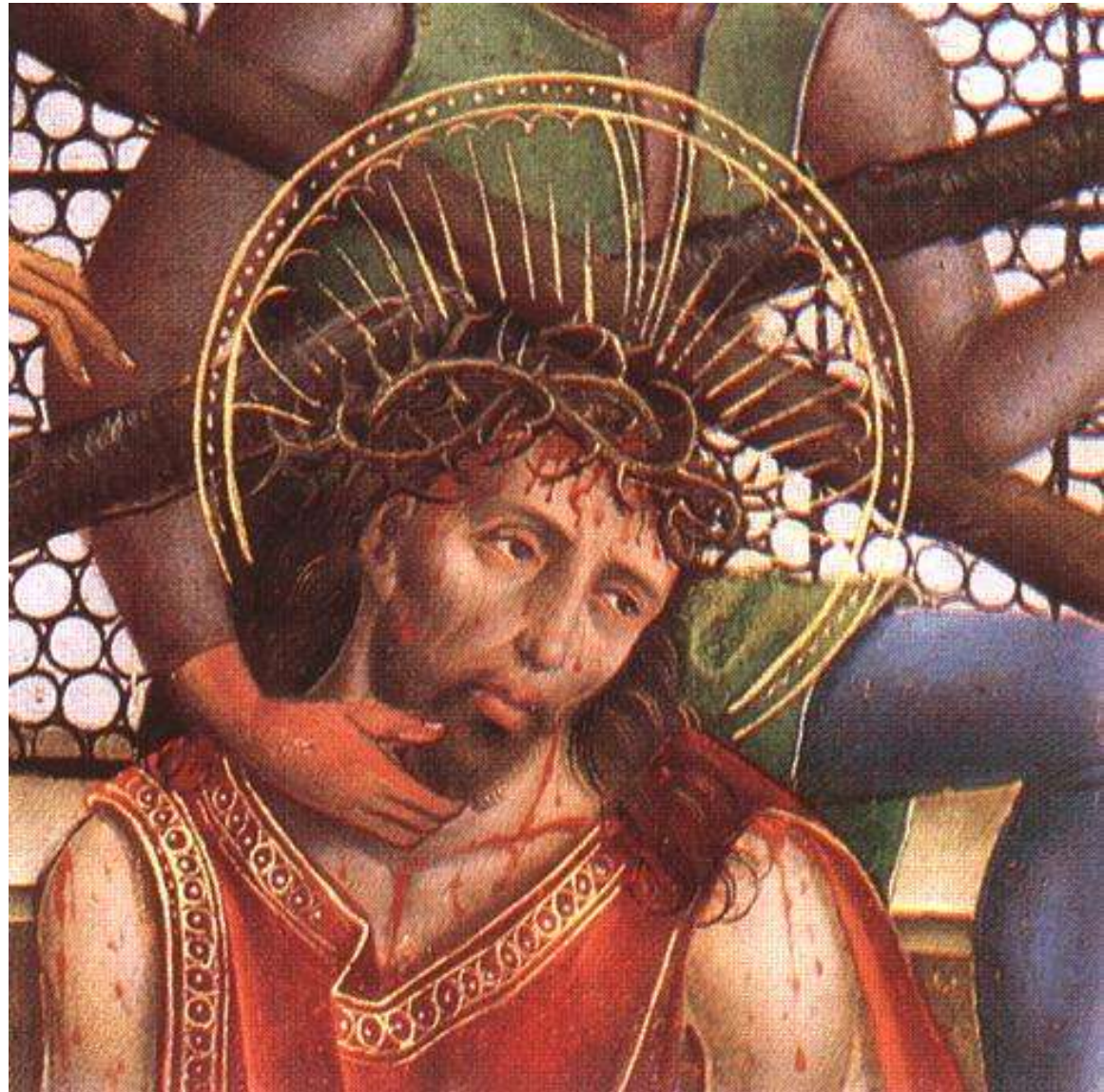

- **Krisztus szakállának tépése**

„*szent szakállát szaggassák*”
(Gyimes)

„*arany szent haját leeresztették vala, arany szent szakállát szaggassák vala, tövis koronával koronázzák vala*”
(Szitás – Moldva)

**Ismeretlen mester
oltárképe, 1490
körül, Magyar
Nemzeti Galéria –
Forrás: www.hung-art.hu**

• Krisztus csúfolása (charivari)

„Súf jiduk nagy pinteken nagy
írászt küldinek, / **rittam nadzsond
akarnak súfalkadni!**” (Szabófalva
– Moldva)

„rút nyálakval töpdösnek,
vaskescsükvel
szabdasnak, hajant
húznak, / **nadzsan
sufolkonnak.**”
(Szabófalva – Moldva)

Krisztus csúfolása

Borzfalva (Borzești/Onești), 16.
század

– Saját felvétel.

- **Krisztus megkoronázása**

„*vas ostorral csabbodtak, tövis koronát a fejembe nyomtak*” (Gyimesbükk)

„*szent haját leeresztette vala, szentséges szent fejit töviskoronával koronázzák vala*” (Szitás – Moldva)

**Almakerék
(Mălâncrav), 14.sz.
vége – Saját felvétel.**

Almakerék: freskók (14. sz. vége) és szárnyasoltár (15. sz.) – Saját felvétel.

„Töviskoronát a fejembe
nyomtak”

**Falfestmény Sepsikilyén
unitárius templomában. 1497.
Huszka József
akvarellmásolata 1886-ból**

– Forrás: Jánó Mihály: *Színek
és legendák*. Tanulmányok az
erdélyi falfestmények
kutatástörténetéhez.
Sepsiszentgyörgy–Csíkszereda,
2008. XXI. színes tábla

Krisztus megkoronázása

*„tövis koronát
a fejembe nyomtak”*
(Gyimesbükk)

Ismeretlen mester
oltárképe, 1490
körül, Magyar
Nemzeti Galéria

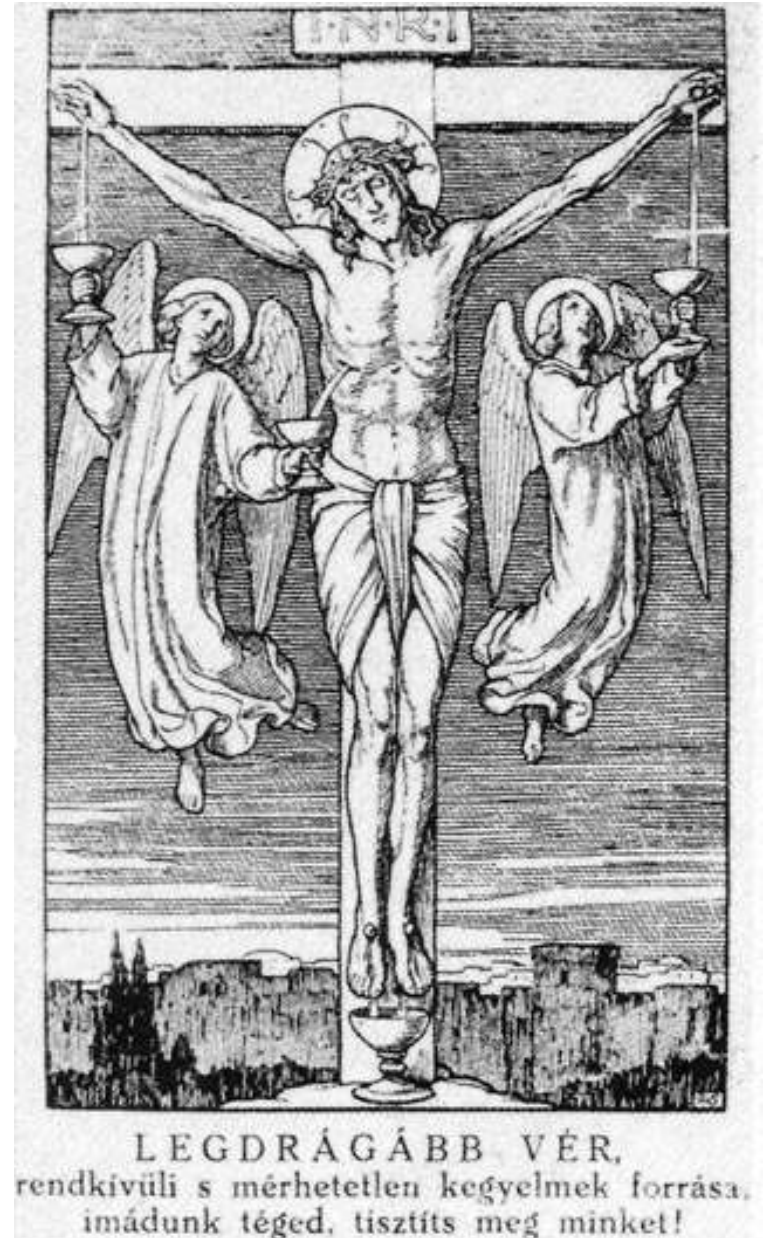
Krisztus ostorozása, megkoronázása és kínzása, Bogdana, ikonosztáz-részlet, 1798. – Borzfalva (Onești-Borzești), Egyházművészeti Múzeum. - Saját felvétel.

- **A Grál-jelképiség**

*„Lehullott a Jédus vére
a szent keresztfa tövire,
drágalátos szent testiről,
öt méjséges sebeiről
Jédus mondá az angyalnak,
vidd fel mennben szent atyámnak,
mondjad, keresztfámról küldtem,
fogadja kedvesen töllem.”*
(Lujzikalagor – Moldva)

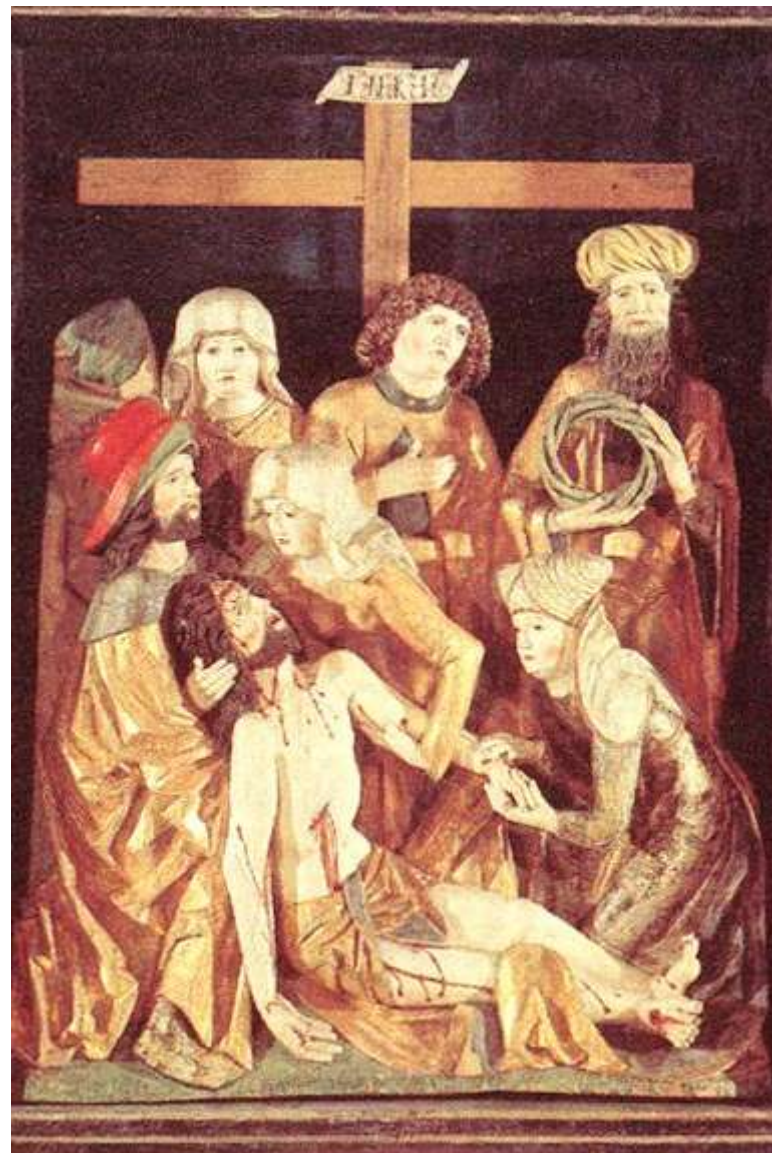
*„viérvel iccada,
viével cseppene,
z angyalok felgyiték,
s (j)Ézus elejibe vivék”*
(Kákova – Moldva)

**Ponyva-illusztráció - Deáki,
Pozsony megye, 19. sz.**

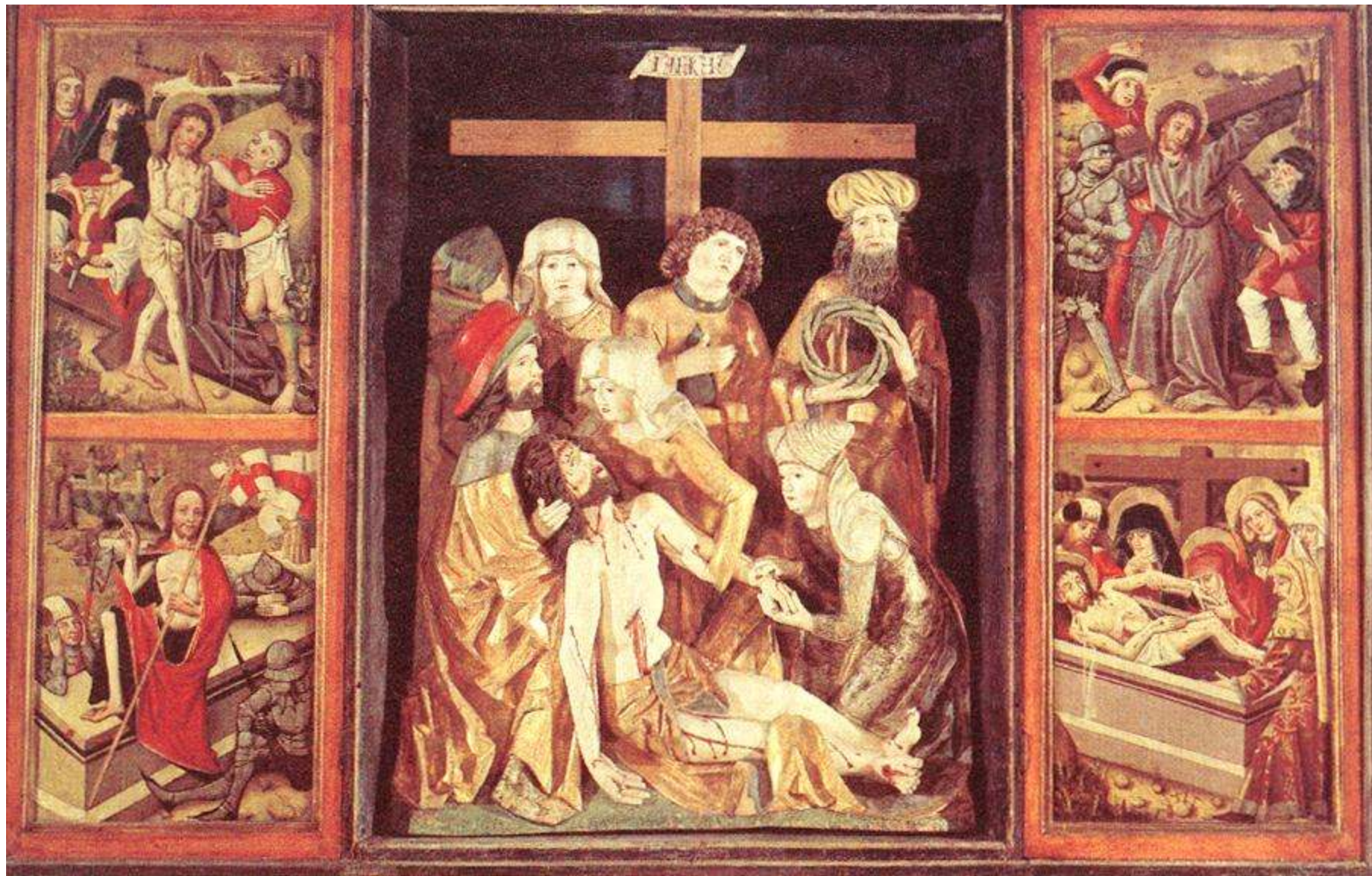

- **A három Mária a keresztfá alatt
(Mettertia-kép)**

*„Elöttem a Jóisten,
három Márja körüllem,
Urangyala utánnam” (Gyimesbükk)*

A jánosréti Szent Miklós templom mellékoltára. 1480–1490. körül

A jánosréti Szent Miklós templom mellékoltára. 1480–1490. körül

• Három Mária-motívum és Grál-motívum

*„Krisztus urunkot feszítettik,
három Márja sirattya”*
(Nógrádmegyer -- Erdélyi 1976.
78. szöv.)

*„Lehullott a Jédus vére
a szent keresztfa tövire,
[...] a szent angyalok felszedték,
alázatosan tisztelték.*

*Jédus mondá az angyalnak,
vidd fel mennben szent atyámnak,
mondjad, keresztfámról küldtem,
fogadja kedvesen töllem.”*
(Lujzikalagor)

Szárnyasoltár, Vatikáni Múzeum
– Saját felvétel.

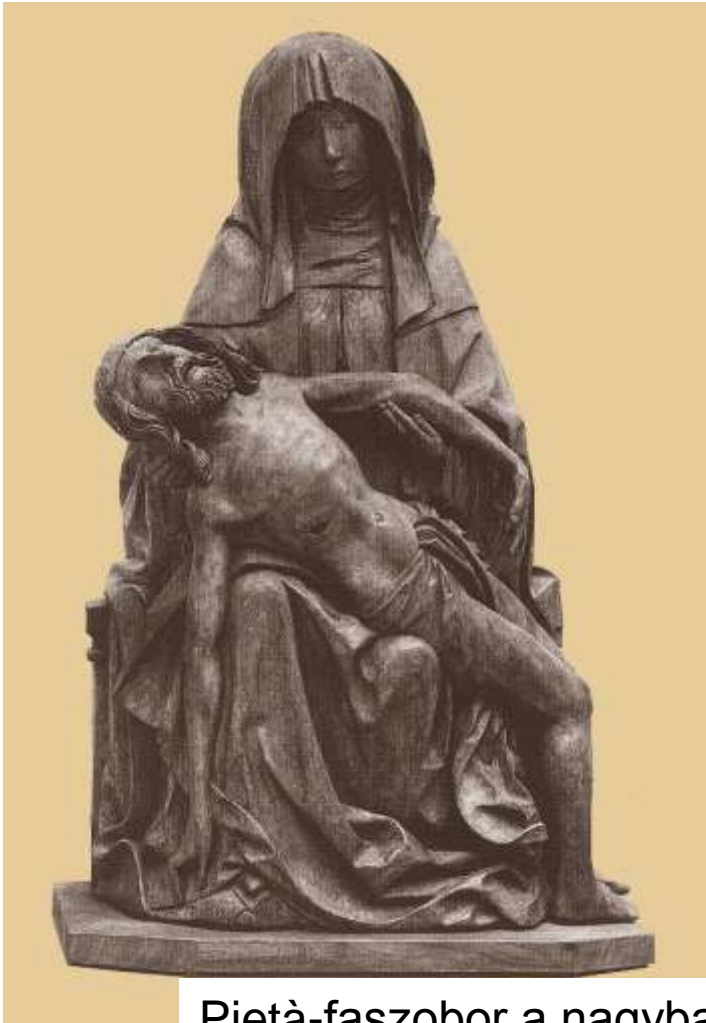

**Három Mária-motívum – Velence, Szent Márk katedrális, szőnyeg
- Saját felvétel.**

- **Pietà-kép**

„öliben tartsa az ő áldott Szentfiát. / Ó, Jédus Krisztusom, / be szép templomot rakatál, / aki belől irgalmas, küjjel arannyas!” (Bahána)

Pietà-faszobor a nagybajcsi katolikus templomból. 1500–1550.

Pietà. 1550 körül. Magyar Nemzeti Galéria

- **Krisztus mint a keresztfa gyümölcse**

Uljan szip dzsümülccsel fa leveledzik, / arandzs virvel felvirágázvã, / Krisztusz urunkval megdzsümülsözve. / Elmenének e Krisztusz házához, / Krisztusz házã arandzsasz!” (Szabófalva – Moldva)

Temetői kereszt két oldala, 19. század – Csíkszentkirály – Saját felvétel.

- **Krisztus lelkét angyalok viszik mennybe**

*„Lelkemet ajánlom,
angyalok kezikbe,
hogy felvitessenek,
a Jóisten elejibe!”*

(Dormánfalva –
Moldva)

Falfreskó a darlóci (Dârlos) templomon, 1500 körül

- **Égi mise: a lélek mennybejutása**

*Magas mennybe
csenditénék, /
s az angyalok
kigyülénék, /
**aranyos misét
hallgatának /**
az Urjézus Krisztuskával
egyetemben együtt,
áment.*

(Szitás – Moldva)

*közepibe egy ótárka,
az ótárkán egy levélke,
nyújcs kezet Márja,
nyiccs ajtót angyal,
**menjünk szemise
hallgatni, áment.***

(Diószeg – Moldva)

**Nicolaus és Johannes mester: Krisztus a
mennyei oltárnál Mihály és Gábor
arkangyalok között. Vatikáni Képtár,
táblakép, 1100 k.**

Égi mise (2)

*Menyországba csenditének,
az angyalok elmenének,
arany misét hallgatának.*

Szent Péter Szent Pállal

misét mond vala

Jézus Krisztus átol, áment.

(Újfalu – Moldva)

1. Ábrahám kebelében 2. Mária égi trónusa

Voronec, falfreskó - Saját felvétel.

- Jessze fája

„Jessze vesszeje virágozni kezdé” (Csíkmenaság)

Jessze fája (részlet) – Sucevița, kolostor, freskó

Következtetések, kérdések

- A középkori „festett univerzum” létezik, képi világa gazdag.
- A képek az Európa-szerte egyetemes középkori katolicizmus szellemi örökségéhez tartoznak.
- A primátus kérdése: a festett univerzum a szövegvilág megfelelője. Ugyanazokat a képeket a két párhuzamos médiumban egyszerre ábrázolták vizuálisan és szövegszerűen.
→ Szöveg és kép kapcsolata? (kölcönhatás)
- A Bibliához való viszony: → apokrif vagy kanonizált?
- A kép nem informatív, hanem meditációra készítet, a kép több, mint szemléltető eszköz.
- Kép és érzelem (érzelmet fejez ki, érzelmet vált ki)
- A képek együttese hat, az elrendezés nem szukcesszív, anakronizmusok vannak benne, szinkronitás jellemzi. A keresztény időben *minden egyszerre van*.
- Melyik univerzum kép- és motívumanyaga gazdagabb?